

Rob van der Bijl interview naar aanleiding van de unesco-prijsvraag

In mei werd de Nederlandse uitslag van de door de UNESCO georganiseerde prijsvraag *Tomorrows Habitat/Wonen in de Toekomst* bekend gemaakt. Deze prijsvraag was uitgeschreven onder architectuurstudenten en architecten onder 35 jaar.

De opgave bestond uit het ontwikkelen van ideeën over het bouwen en wonen in een niet al te ver verwijderde toekomst (rond de komende eeuwwisseling), waarbij moest worden uitgegaan van de toekomstige woonbehoeften van de Nederlandse bevolking. De ideeën moesten zijn verwerkt in een ontwerp en moesten passen in het sociale klimaat van ons land. De inzenders waren niet gebonden aan de huidige normen en voorschriften in de woningbouw, maar wél moest het ontwerp voor wat betreft omvang, uitrusting en bouwkosten geschikt zijn voor sociale woningbouw. Daarbij waren de deelnemers vrij in de keuze van de locatie.

Vijf prijswinnende inzendingen hebben meegedongen in een internationale ronde in Parijs, met voor de Nederlanders geen verdere resultaten. Met de ontwerpers van twee van deze vijf inzendingen had Rob van der Bijl een interview. De ontwerptoelichtingen bij de beide plannen zijn – ingekort – apart opgenomen.

In het interview wordt ingegaan op het fenomeen prijsvraag, waarop (jonge) architecten voor het uitoefenen van hun beroep meer en meer zijn aangewezen. Daarnaast komt de werkwijze bij prijsvragen en – meer algemeen – de manier van ontwerpen aan de orde.

Zowel Francine Houben en Erick van Egeraat van de Delftse architectengroep Mecanoo als Ton Voets hebben al ervaring met prijsvragen. In 1978 werd Voets' ontwerp voor de uitbreiding van de Tweede Kamer met een prijs beloofd. Verder had hij ondermeer succes met zijn prijsvraaginzending voor een melkveehouderij in de Eempolder (in samenwerking met Jaap Pontier, 1981). De architectengroep Mecanoo is vooral bekend van de winnende ontwerpen voor de Kruisplein-prijsvraag (Rotterdam, 1981/82).¹

In de toelichting bij het ingezonden ontwerp stelt Voets dat het wonen in de toekomst eerder betrekking zal hebben op het optimaliseren van bouw- en woontechnische kwaliteiten, dan op het zoeken naar andere woonvormen. Houben en van Egeraat daarentegen stellen dat van bouwtechnische ontwikkelingen in de toekomst geen nieuwe impulsen voor het wonen zullen uitgaan. Met de toename van het aantal alleenstaanden en woongroepen, alsook door de toenemende vergrijzing van de bevolking is behoefte aan andere woonvormen. Zij stellen dan ook voor wo-

ningtypen te ontwikkelen die verschillende woonpatronen en levenswijzen mogelijk maken.

Een ander belangrijk verschil is dat Voets vertrekt vanuit een formeel-ruimtelijk concept, terwijl Houben/van Egeraat zich juist afkeren van (...) één of ander concept dat resoluut zou leiden tot het afgeronde ontwerp. Zij stellen het probleem van de opgave centraal, omdat dit in het gehele planvormingsproces tot een beter eindproduct leidt dan een 'eenduidig concept'.

De UNESCO-prijsvraag brengt de architectuur van deze jonge ontwerpers wederom in de volle belangstelling.² Zo lijkt de prijsvraag meer en meer een rol te gaan spelen in de (nieuwe) ontwikkelingen op het vakgebied van de architectuur; de vraag naar de functie van het fenomeen prijsvraag is hier op zijn plaats.

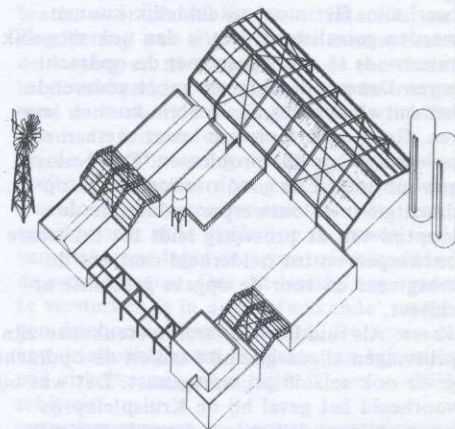
Voets: Ik doe mee aan prijsvragen om het architectonisch vakgebied voor mezelf levend te houden. Dat is heel belangrijk. Het is een manier om niet in te slapen en om echt verder te komen. In tegenstelling tot de dagelijkse praktijk geeft een prijsvraag je volop de gelegenheid te ontwerpen en beslissingen te nemen.

Met uitzondering van deze prijsvraag, werk ik bijna bij iedere prijsvraag samen met Jaap Pontier. Het prijsvraagontwerp is dan een proces van beslissingen die door middel van discussie worden 'gewogen' op hun kwaliteit en importantie. Zo'n proces om tot een uiteindelijk ontwerp te komen duurt in het algemeen een maand of drie. Zoals gezegd gaat deze werkwijze niet altijd op, want bij de UNESCO-prijsvraag heb ik me twee weken afgezonderd en heb heel individualistisch een ontwerp gemaakt.

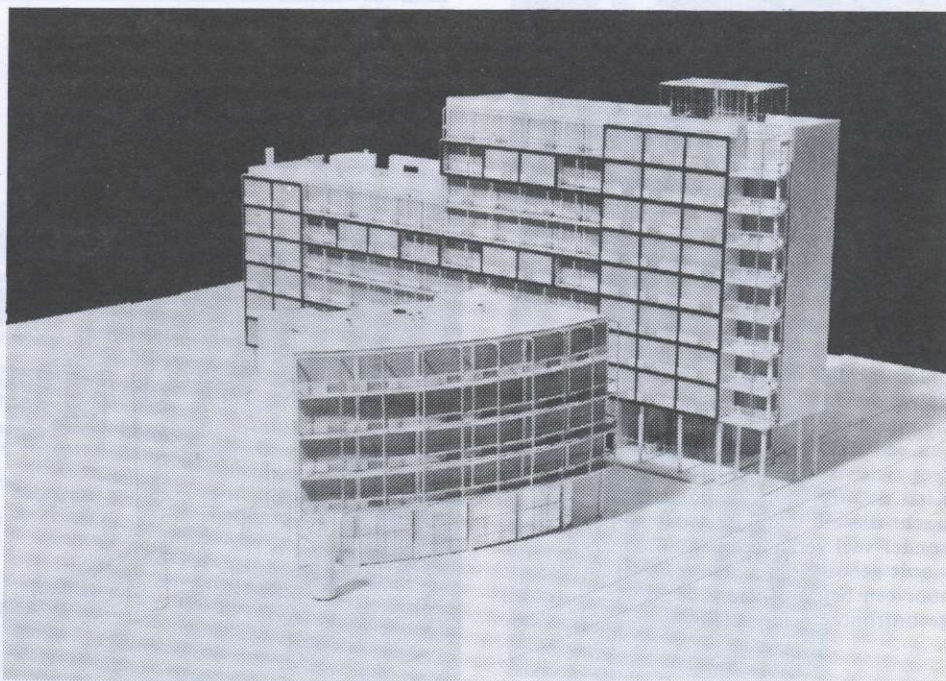
Houben/van Egeraat: Voor ons heeft het fenomeen prijsvraag natuurlijk een bijzondere betekenis. Het bestaan van Architectengroep

Mecanoo is immers te danken aan de Kruisplein-prijsvraag in Rotterdam.

In principe kent een prijsvraag twee aspecten: de architectenkeuze en het gepresenteerde plan. (Wat dat laatste betreft, spreekt Joost Meuwissen over het studieuzen en experimentele aspect van prijsvragen in de Nederlandse architectonische cultuur.³) Als in een prijsvraag het in de eerste plaats gaat om dat experimentele, als dus de architectenkeuze van minder belang wordt geacht of helemaal niet aan de orde is – zoals bij een ideeënprijsvraag –, dan moet echter wél duidelijk zijn waarom moet worden geëxperimenteerd. Het heeft geen zin te experimenteren als er reeds een geschikte architectonische oplossing voorhanden is. Ons inziens is experimenteren alleen dan noodzakelijk, als gangbare oplossingen niet meer voldoen. Een minimale voorwaarde is dan dat zeer duidelijk het object van experiment wordt

(boven) Voets, melkveehouderij 1981.
(onder) Mecanoo, OZOO2, Kruisplein 1982.

1. Zie ook O4, themanummer jongerenhuisvesting, najaar 1982, pp. 28 e.v.
2. Zie ondermeer *Wonen/TABK* 9-84, pp. 8-13.
3. Zie: J. Meuwissen, 'Prijsvragen in Architectuur', in: L. van Duin (red.), *Kopzeer aan de Waanzee, architectuur in uitvoering*, TH Delft, 1984. Zie ook: J. Meuwissen, 'Prijsvragen, opdrachten en beroepsbeeld van de architecten', in: *PLAN* 2/84, pp. 19-33.

omschreven. In de Kruispleinprijsvraag is dat gedaan met behulp van het programma, waarmee in de eerste ronde de te ontwikkelen woningtypen werden aangeduid.

In de UNESCO-prijsvraag hebben we voor een groot deel zelf het object van experiment geformuleerd. De Nederlandse omschrijving van de opgave was nogal vaag. Er werden wel een aantal thema's gegeven, zoals periode, lokatie en energie, maar die boden te weinig houvast. We hebben toen naar de buitenlandse opgave gekeken. Daar werd gevraagd naar een voor de woningbouw specifiek probleem voor het betrokken land. Dat is toen door ons geïnterpreteerd als het probleem van de woningbouwopgave in het kader van de stadsvernieuwing op de betrekkelijk korte termijn. Dat was een heel geschikte kapstok om het probleem aan op te hangen. We konden zodoende zelf het experiment precisiëren.

Overigens is er in het kader van een op architectenkeuze gerichte prijsvraag natuurlijk wel degelijk ruimte voor experimenten. Het kan er bijvoorbeeld om gaan om met behulp van de prijsvraag uit te zoeken welke architect in staat is een bepaalde experimentele opgave te volbrengen.

Als de prijsvraag vooral wordt gebruikt ten behoeve van de selectie van ontwerpers, dan moet het programma echt keihard geformuleerd zijn. Verder moet het programma 'haalbaar' zijn. Het moet uiteindelijk kunnen worden gerealiseerd. Het is dan ook mogelijk tussentijds te overleggen met de opdrachtgever. Deze opdrachtgever moet gedurende het ontwerpproces zijn reactie kunnen leveren. Geen enkel ontwerp levert meteen een oplossing voor alle problemen. Dat bestaat gewoon niet. Een goed overleg tussen opdrachtgever en ontwerper gedurende de looptijd van de prijsvraag leidt tot bruikbare ontwerpen en tot helderheid omtrent de vraag naar de voor de opgave geschikte architect.

Voets: Als middel voor architectenkeuze zijn prijsvragen alleen geschikt indien de opdrachtgever ook zelf de prijsvraag start. Dat was bijvoorbeeld het geval bij de Kruispleinprijsvraag. Alhoewel, het kan desondanks ook behoorlijk misgaan. De Tweede Kamerprijsvraag is daar een voorbeeld van.

Houben/van Egeraat: Als het echt alleen gaat om architectenkeuze, dan is een prijsvraag nogal omslachtig en ook enigszins banaal. De recente meervoudige opdracht voor woningbouw in de Agniesebeurt bewijst dat heel duidelijk. Het programma van die prijsvraag is betrekkelijk vaag en qua inhoud aan de magere kant. Er ontstaat dan een situatie waarin iedere inzender de toelaatbare uitersten van het programma gaat opzoeken, om zodoende het eigen werk zo sterk mogelijk tot uitdrukking te brengen. Het resultaat is een scala van in kwalitatief opzicht essentieel verschillende inzendingen. De jury staat voor de keuze: of een architect kiezen, of een plan kiezen. Maar plan en architect zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Immers, de vaagheid van het programma, in combinatie met de inzet van de prijsvraag (de keuze van een architect) leiden er toe dat de architect zich via zijn plan extreem profileert. Kiest de jury voor die architect, dan verwacht diezelfde architect dat zijn plan ook zonder veel veranderingen en concessies wordt gebouwd. Wil de jury daarentegen voor een bepaald plan kiezen, dan wordt zij geconfronteerd met plannen die, gezien de

vaagheid van het programma, vele triviale keuzes bevatten. Het kan dan voor de jury niet duidelijk worden welk plan geschikt is voor de specifieke locatie, in dit geval in de Agniesebeurt.

Als de opgave en het programma zeer gedetailleerd zijn vastgelegd, bestaat dan niet het gevaar dat bepaalde architectonische mogelijkheden bij voorbaat worden uitgesloten?

Houben/van Egeraat: Misschien is dat best mogelijk. Alleen, als de opgave (qua architectonische problematiek) niet interessant is, dan doen we gewoon niet mee. Heel simpel!

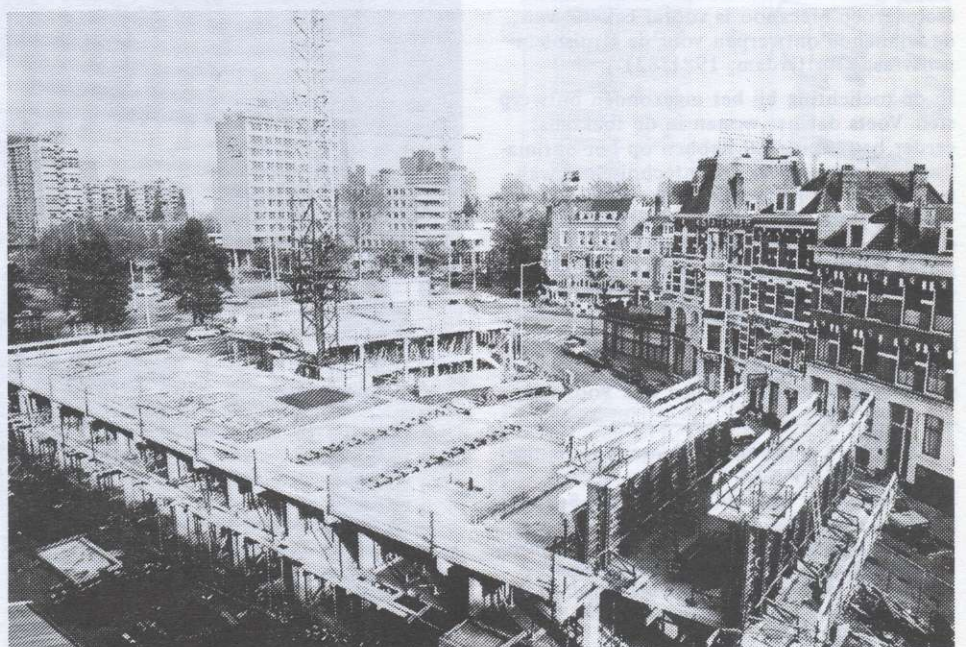
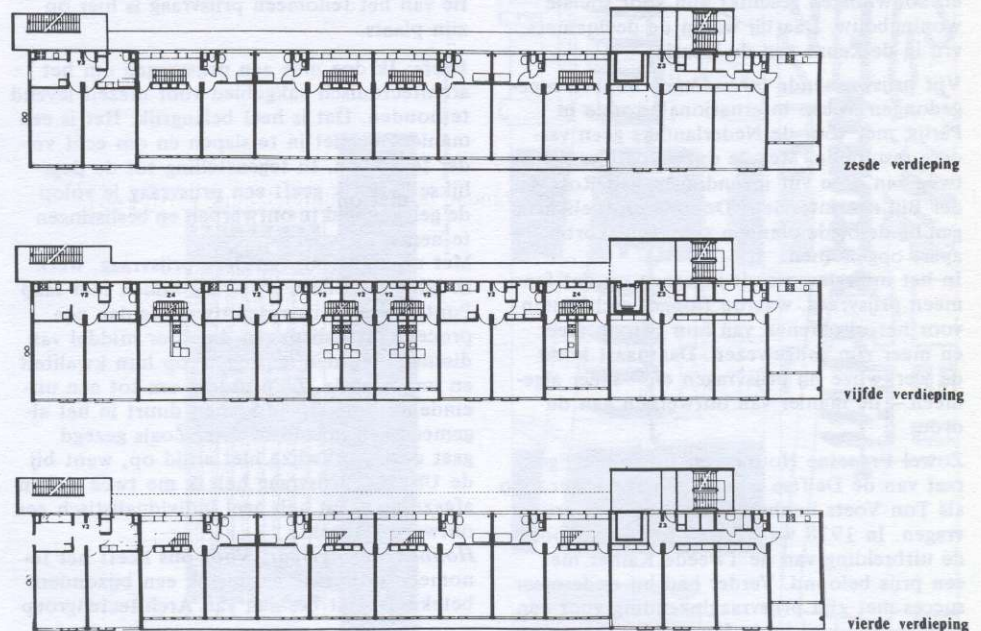
Voets: Wat mij betreft gaat het er om dat de uitschrijvers van de prijsvraag niet te veel normen en randvoorwaarden opleggen. Anders leidt de prijsvraag onherroepelijk tot een 'voorspelbaar' plan. De opgave moet het gebied zo 'open' mogelijk laten; als de uitkomst al van te voren vast staat is het beter en gemakkelijker om direct, dus niet via een prijsvraag, een architectenbureau in te schakelen.

De vrijheid voor de ontwerper waar ik hier op doel, is ook mogelijk bij een gedetailleerd vastgelegd programma. Het gaat er echter om dat de 'vormgeving' en de 'oplossing' niet worden vastgelegd. Een prijsvraag moet initiativerend werken; er mag geen bepaalde architectonische oplossing als het ware voorgeprogrammeerd worden. Het programma moet slechts de hoeksteen van het ontwerp aangeven. Dat kan heel simpel.

Zowel de inzending van Houben/van Egeraat als van Voets wordt geëtiketteerd als 'realistisch'.

Houben/van Egeraat: Dat spreekt ons wel aan. Alleen wordt 'realistisch' door sommigen verward met 'duidelijk'. Onze inzending is realistisch in die zin dat zij zich richt op een probleem (een nieuwe woningarchitectuur) dat door onszelf is geformuleerd en geanalyseerd. Als dat realistisch genoemd wordt, dan is men het blijkbaar eens over de door ons geformuleerde toekomstige opgave. De probleemformulering van onze inzending

Plattegronden bovenbouwverdiepingen en foto van het project in aanbouw (1984); plan OZOO 2.

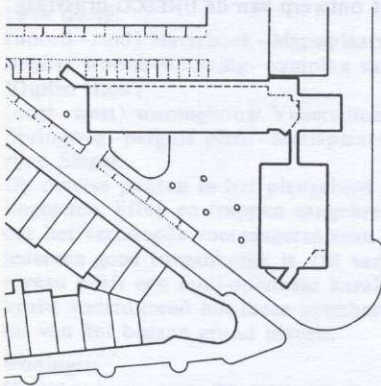
richt zich dan ook voor 90% op een bouw-
bare opgave.

Voets: Ik ben heel pragmatisch. Als ik iets
ontwerp is het altijd uitvoerbaar, realistisch.
Dat is een grote uitdaging.

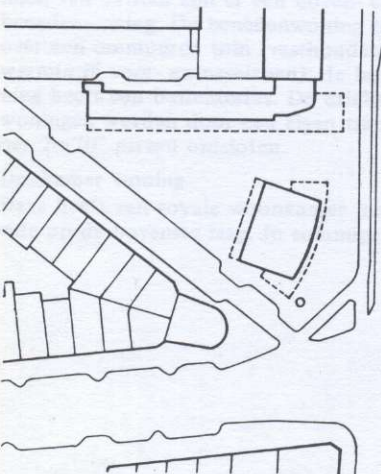
*In de UNESCO-prijsvraag formuleren Houben/
van Egeraat grotendeels hun eigen probleem
(een nieuwe woningarchitectuur) en claimt
Ton Voets op dit gebied vrijheid voor zijn
ideeën.*

Houben/van Egeraat: Een heel belangrijke
rol bij het ontwerp voor de UNESCO-prijsvraag
speelde ons streven een motief te formuleren,
waarop het concept van een moderne woning-
architectuur kan worden gebaseerd. Het gaat
dus erom een motief te vinden om een wer-
kelijke vernieuwing betekenis te geven. Het
kan niet de bedoeling zijn de ene vorm van
architectuur te vervangen door een wille-
keurige andere, alleen maar omdat je iets
nieuws wilt. Zo in de trant van: 'gisteren ge-
hakt, morgen gladde paté'. Het is noodzake-
lijk dat eerst een aantal thema's worden ge-
definieerd waaraan je als ontwerper kunt
werken om uiteindelijk tot die nieuwe *stede-
lijke* woningarchitectuur te komen.

In de UNESCO-prijsvraag hebben we dat voor
het eerst geprobeerd. De beide ontwerpen in
het kader van de Kruisplein-prijsvraag hadden
nog niet die pretentie. Daar ging het alleen
nog maar om de ontwikkeling van een reeks
nieuwe wooncellen⁴; bovendien in een tame-
lijk unieke situatie. In het ontwerp voor de
UNESCO daarentegen is bewust naar een plek
gezocht die volgens ons het meest karakter-
istiek is voor een Nederlandse stadsvernieu-
wingslocatie: binnen het tweede rings-gebied

plan OZOO, eerste ronde

plan OZOO, tweede ronde

een gesloten bouwblok in een redelijke
(stede-)bouwkundige conditie.

Het motief van onze nieuwe stedelijke wo-
ningarchitectuur baseren we op twee thema's:
de woningtypen en het ontsluitingsprincipe;
en – daaraan gekoppeld – de verhouding onder-
bouw/bovenbouw van het woonblok.

We verlaten het oude ontsluitingsprincipe van
straatvoordeuren met daar achter, binnen het
blok zelf, een ingewikkeld stelsel van trappen
en gangen. In het UNESCO-ontwerp worden
de drie bovenste lagen via een galerij aan de
achterzijde van het blok ontsloten. Die galerij
is vanuit de straatzijde bereikbaar via twee
gemeenschappelijke entrees. Om deze wijzi-
ging inpasbaar te maken binnen de traditio-
nele stedenbouwkundige structuur is er voor
gekozen de entrees van de begane grond-
woningen eenvoudig te situeren aan de
straatzijde.

In samenhang met de keuze voor het nieuwe
ontsluitingsprincipe is het gebruik van het
binnenterrein door ons gewijzigd. Die twee
delen van het binnenterrein die grenzen aan
de gemeenschappelijke entrees zijn in het
UNESCO-ontwerp semi-openbaar. Er zijn ber-
gingen en dergelijke gesitueerd en qua
routing liggen deze gebieden tussen de straat
en de galerij van de bovenwoningen. Het
overige gedeelte van het binnenterrein is pri-
vé, het is bestemd voor de tuinen van de be-
gane grond woningen.

In het ontwerp voor de UNESCO-prijsvraag is
een nogal stringent onderscheid aangebracht
tussen onder- en bovenbouw van het blok.
Het gaat hier om een nieuwe interpretatie
van een in de 19e eeuwse woningbouw veel
gebruikt motief, waarmee we onze woning-
architectuur proberen uit te werken. Door
het verschillend gebruik is de vormgeving van
de twee delen afzonderlijk van groot belang.
Hierbij valt onder andere te denken aan kleur-
en materiaalgebruik.

*Hoe zijn die twee bogen in de onderbouw
van het UNESCO-blok ontstaan; waarom bij-
voorbeeld geen driehoeken?*

Houben/van Egeraat: Dat is een moeilijke
vraag. In het ontwerp voor de UNESCO-prijs-
vraag wordt tot op zekere hoogte gebruik
gemaakt van woningtypen die in het plan
voor het Kruisplein zijn ontwikkeld. Toch
is er vanwege de locatie voor een totaal an-
der gevelbeeld gekozen. Bij het Kruisplein-
plan is er sprake van een sterk gedifferentie-
erde en gelaagde gevel, terwijl in het UNESCO
plan een vlakke, geperforeerde gevel is ont-
worpen. Aan beide gevels ligt eenzelfde mo-
tief – de schakeling van de woningtypes –
ten grondslag. Bij het ontwerp voor de
UNESCO-prijsvraag is dat alleen nog terug te
vinden in de ritmering en de grootte van de

4. Zie verder: Henk Döll, Francine Houben &
Roelf Steenhuis, *Woning en Normering, de rol
van het architectonisch ontwerp*, Delft 1984
(ongepubliceerde concept-versie).

"De prijsvraaguitdaging (van de Kruisplein-
prijsvraag, RvdB) koppelden het probleem van
het ontwikkelen van woningtypes die verschil-
lende wijzen van bewoning mogelijk maken
aan het begrip flexibiliteit. (...) (Wij) hanteren
hiervoor het begrip 'neutrale woning'. Daarbij
gaat het erom dat niet steeds ad-hoc wordt
gereageerd op 'nieuwe groepen op de markt'
(eerst gezinnen, toen jongeren, nu bejaarden,
morgen . . .) met een specifieke normering en
een specifiek vastgelegd woonpatroon. Hierin
zit de nieuwe opgave, te formuleren op het
niveau van een woonprogramma en uit te
werken op het niveau van het architectonisch
ontwerp. Deze opgave is dus zowel program-
matisch als architectonisch van aard."
(o.c. pp. 4/6).

raamopeningen. Het motief is bekend; het
voorstel is uiteindelijk nog slechts op haar
werking te toetsen. Zo ligt dat ook bij die
bogen. De boog is in feite een sterke, klas-
sieke uitdrukking van het gemeenschappelijk
karakter van de beide entrees. Waarom het
nu precies een boog moet zijn, valt niet pre-
cies uit te leggen. Een dergelijke keuze is
niet altijd te bespreken. Ook in andere ont-
werpen van ons komt de gebogen lijn voor.
Misschien is het een gevoel voor drama.

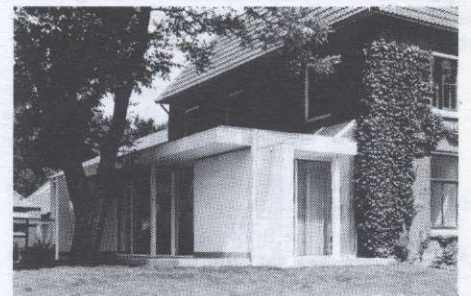
*Ook Ton Voets houdt zich in het kader van
de UNESCO-prijsvraag bezig met woningbouw
in oude stadsgebieden.*

Voets: In mijn ontwerpen zitten vaak een
aantal centrale thema's. Allereerst probeer ik
met minimale middelen het maximale te be-
reiken of uit te drukken, dat komt ook terug
in mijn manier van tekenen. Daarnaast werk
ik veel met natuurlijk licht. Tevens streef ik
een ruimtelijke continuïteit van binnen naar
buiten en omgekeerd na: zo min mogelijk af-
gesloten ruimten. Tenslotte is het reduceren
van de verkeersruimte één van de centrale
thema's in mijn werk. Deze thema's zijn goed
te zien in twee ontwerpen die ik gerealiseerd
heb in de gemeente Buren in Gelderland.

De ene is een verbouwing aan een bestaand
woonhuis, de andere is een vrijstaande be-
drijfswoning.

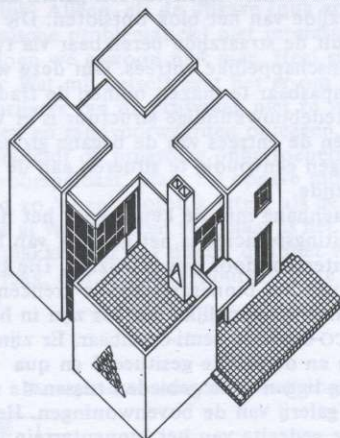
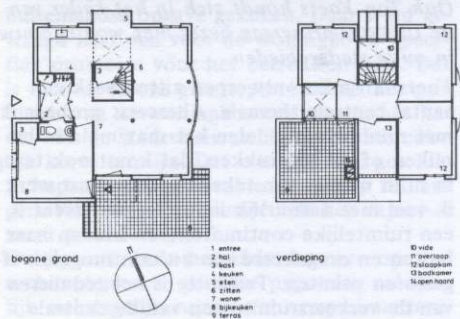
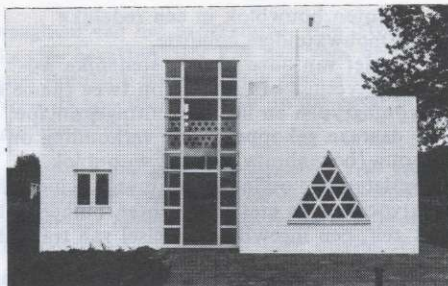
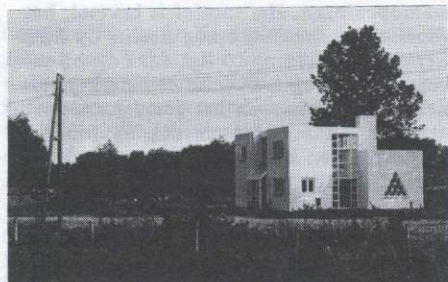
Bij de verbouwing is tussen aanbouw en be-
staande woning een formele scheiding aange-
bracht door middel van de architectuur en de
detaillering: een zône van glas tussen bestaan-
de woning en nieuwbouw, en de verschillen
in vloerafwerking ter plaatse van de overgang
naar de bestaande woning. Door de lichtinval
wordt de formele caesuur nog versterkt.

Bij de bedrijfswoning wordt een vierkant van
9x9m doorsneden door een 'glasachtig' kruis,
waardoor vier torentjes ontstaan. Om het
concept niet al te rigide toe te passen, is één
van de torens lager en accentueert zodoende
de woningentree. Om dit laatste nog verder
te versterken is in deze 'afwijkende' toren
een driehoekig raam geplaatst. De keuze van
een driehoekig raam in plaats van bijvoorbeeld
een cirkelvormig raam blijft in wezen altijd
arbitrair.

Voets, verbouwing Buren.

Voets, vrijstaande bedrijfswoning te Buren, plattegronden en axonometrie.

Ik begin altijd met een concept. (Woning)architectuur is ondenkbaar zonder concept. Daarnaast vormt de stedenbouwkundige situatie een belangrijk gegeven. In mijn ontwerp voor de UNESCO-prijsvraag kies ik voor het concept van de kloostergang: het idee van eenheden, door een route/gang aan elkaar gekoppeld (dat is bijvoorbeeld ook goed te zien in mijn ontwerp voor een melkveehouderij). In de woningbouw voor UNESCO is het stedenbouwkundig gegeven af te lezen aan de keuze voor een hoekverdraaiing van 5° .

Die hoekverdraaiing is niet te verklaren uit functionele of programmatistische overwegingen.

Voets: Inderdaad. Zij is puur afgeleid uit de architectonisch-stedenbouwkundige situatie. De hoekverdraaiing was in de oude stedenbouwkundige structuur al aanwezig. Het plan vormt nu, dankzij de verdraaiing een geheel met de bestaande bebouwing. De hoekverdraaiing is ook terug te vinden in de gehele woningplattegrond. Misschien is dat een beetje overdreven, maar in het kader van zo'n prijsvraag neem ik daar toch de vrijheid voor. Het gaat mij om de 'doorgaande lijn'. Bij een afwijking van de verdraaiing binnen de woningplattegronden, zouden van die sprongetjes ontstaan, zo'n zaagtandschakeling. Ik wil die doorgaande (schuine) lijn vasthouden, het gaat mij om het concept van het plan. En dat moet je ook op de tekening overbrengen. Mijns inziens wordt dit beaamd door de jury, die stelt in haar beoordeling: "De jury meent dat het element van de hoekverdraaiing een soepele inpassing in de stedenbouwkundige situatie meebrengt en dat het in hoge mate bijdraagt tot de levendigheid van de architectuur. Ook kan door deze hoekverdraaiing op vrij eenvoudige wijze een variatie in de woninggrootte worden bereikt."

Wat betreft het hanteren van een bepaald concept om te komen tot het architectonisch ontwerp hebben Francine Houben en Erick van Egeraat een geheel andere mening dan Ton Voets. Deze architecten van de groep Mecanoo keren terug bij het probleem van de opgave in een (ideeën)prijsvraag.

Houben/van Egeraat: Volgens ons gaat het bij architectuur niet om de introductie van

één of ander concept dat resoluut zou leiden tot het afgeronde ontwerp. De kracht van het definitieve ontwerp ligt elders, namelijk in de complexiteit van de parameters zoals die worden gesteld door de (prijsvraag)opgave.

Volgens jullie valt het architectonisch ontwerp dus te ontwikkelen uit de parameters van de opgave?

Houben/van Egeraat: Ja, dat is soms waar. En als het programma dat in de opgave vervat ligt te beperkt is, dan voegen we er zelf zaken aan toe. Zoals bijvoorbeeld bij de UNESCO-prijsvraag.

Zo'n manier van werken is ook juist geschikt voor het realiseren van een ontwerp in het kader van een prijsvraag. Als ontwerper manoeuvreer je je dan niet voortdurend in een situatie waarin concessies aan het oorspronkelijke ontwerp of concept gedaan moeten worden.

Hoe werkt dat als dit plan zou worden uitgevoerd?

Houben/van Egeraat: Ons plan is niet zondermeer geschikt om te realiseren. Zo'n studie in het kader van een prijsvraag is toch wat anders dan bouwen. Eerst zou bijvoorbeeld moeten blijken hoe binnen de wijk over onze interpretatie van het woningbouwvraagstuk gedacht wordt. In dit verband is het dan ook frustrerend dat we zelf voor 90% de opgave hebben geformuleerd. Maar stel dat we spreken over een te bouwen plan. Dan zal er rekening moeten worden gehouden met inzichten en wensen zoals die uit de wijk naar voren komen. Ook (nieuwe) wensen van opdrachtgever of andere instanties moeten worden verwerkt. In een dergelijke situatie gaat het er dan niet om het ontwerp uit de prijsvraag aan te passen aan de nieuwe gegevens en eisen. Op zo'n moment vergeten we even het prijsvraag-ontwerp.

Neem bijvoorbeeld de Kruisplein-prijsvraag. Na de eerste ronde zijn we niet gaan onderhandelen. We hebben, rekening houdend met de nieuwe randvoorwaarden van de tweede ronde een nieuw plan gemaakt. In die zin was de eerste ronde dus een ideeën-prijsvraag en de tweede ronde een prijsvraag ten behoeve van architectenkeuze.

Een ontwerp dat vertrekt uit een eenduidig concept, leidt, indien het gebouwd zou gaan worden, onherroepelijk tot een onderhandelingsituatie; dan moet de ontwerper water in de wijn doen om zijn plan gebouwd te krijgen. Zo werken wij niet. Kruisplein 2 kent geen zaken die tijdens onderhandeling 'eruit zijn gegoid'; mochten we ooit gaan bouwen in het Nieuwe Westen, dan zal dat niet het ontwerp van de UNESCO-prijsvraag zijn.

inzendingen UNESCO-prijsvraag 'wonen in de toekomst'

ton voets

motto 5

woningbouw in utrecht

Toelichting op het ontwerp

De hoofdopzet van het plan bevat verscheidene van de kenmerken van de situatie (zie situatie tekening): In het plan is de hoekverdraaiing van 5 graden verwerkt, en er is gekozen voor een hofachtige ruimte waaraan de woonbebouwing ligt. Op een hoogte van 2m70⁺ maaiveld loopt een rondgang voor de bewoners van deze bebouwing, die zich als een kloostergang rond een kloostertuin begeeft. Door de hoekverdraaiing ontstaat een levendig stedelijk beeld maar blijft door de duidelijk herkenbare orthogonale structuur toch een eenheid, hetgeen ook een kenmerk is van oude binnenstads-bebouwing. Dit laatste wordt nog versterkt door de integratie van sociaal-culturele activiteiten en een winkelpassage die samen met de aanliggende woningen een geheel vormen.

Door de plaatsing van deze activiteiten binnen het plangebied wordt op een adequate wijze de voetgangersrelatie Mariaplaats-Walsteeg en Mariaplaats-Vissersplein begeleid. Aan de grote Mariaplaats, waaronder zich een parkeergarage in twee lagen bevindt, ligt een kleiner, door een betonnen pergola beschut, plein, omsloten door oud- en nieuwbouw met diverse horeca- en winkelveorzieningen. Direct aansluitend hierop is de winkelpassage waaraan zich ook het gebouw voor de sociale en culturele activiteiten bevindt. Op deze manier ontstaat een soort kralensnoer van pleinen en doorgangen, waarvan ik er hier twee noem:

(noord-zuid) Mariahoek-Mariaplaats-binnenhof woonbebouwing-complex van het 'Duitse Huis';

(oost-west) woningbouw Vissersplein-Springweg-pergola plein-Mariaplaats-Catherijne Singek

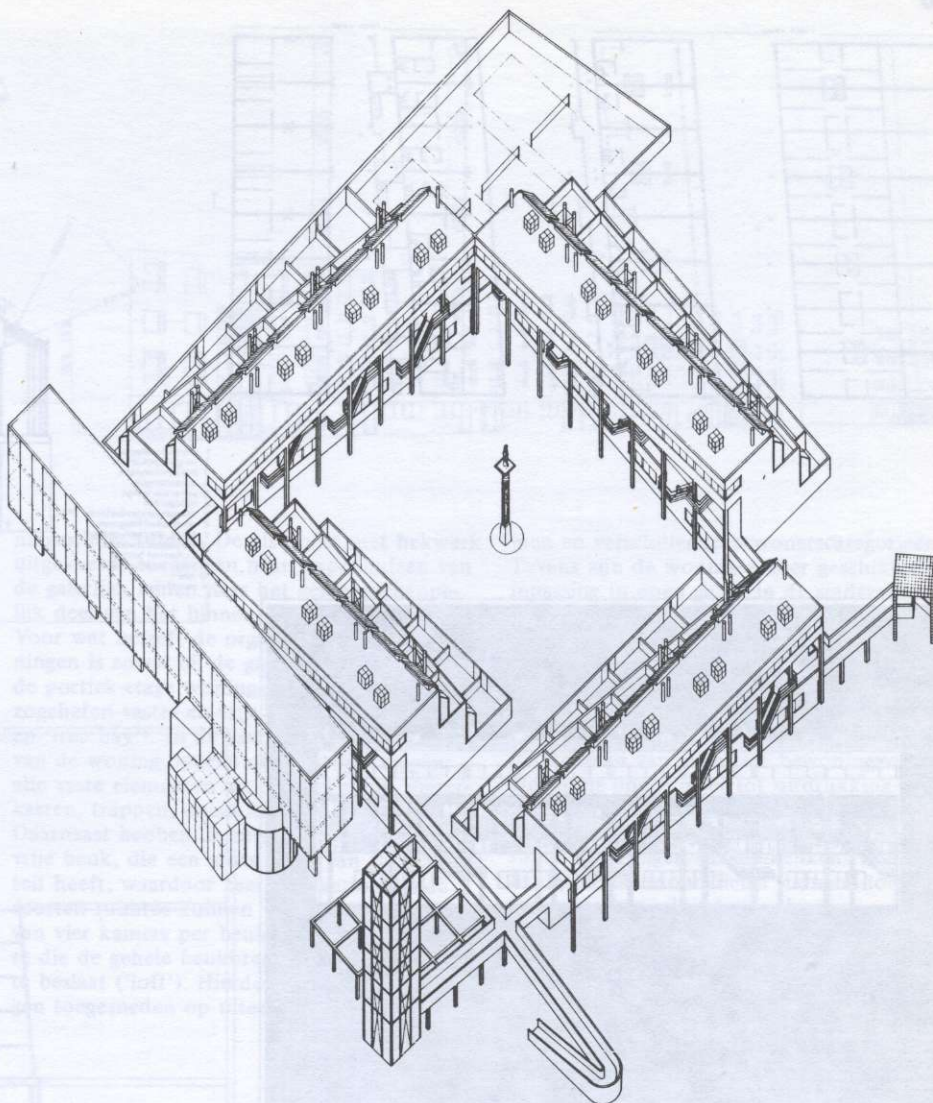
Op diverse punten in het plangebied zijn hellingbanen, liften en trappen aangebracht, zodat het verhoogde voetgangersniveau voor iedereen goed toegankelijk is. Dit verhoogde niveau heeft een semi-openbaar karakter en kruist voortdurend het meer openbare karakter van het begane grond niveau.

Woningen

Het plan bestaat uit 30 driekamer woningen en 30 vijfkamer woningen (zie plattegrond en doorsnede tekeningen). De scheidingswanden zijn zo geconstrueerd dat bij een veranderd gebruik de woningplattegrond eenvoudig aangepast kan worden. Op een stramen van 510cm zijn er één boven- en één benedenwoning. De benedenwoning beschikt over een ommuurde tuin (vasthouden van warmte in voor- en naseizoen); de bovenwoning heeft een buitenterras. De driekamer woningen worden door een eigen trap vanaf het 2m70⁺ niveau ontsloten.

Driekamer woning

Deze heeft een royale woonkamer met een vide op de bovenste laag. In sommige typen

strekt de woning zich uit over twee bouwlagen. De hoekverdraaiing wordt in de entreelaag van deze woning opgevangen. De oriëntering van alle woningen is eenzijdig, of naar het zuiden, of naar het westen. Dit in verband met de energiehuishouding. Ditzelfde geldt ook voor de:

Vijfkamer woning

Ook hier een éénzijdige oriëntering. Dit wordt nog versterkt door de vormgeving en het materiaalgebruik van beide gevels. De entreezijde is opgebouwd uit schoon beton en tegelwerk (lichtopbrengst door reflectie van de tegels ten bate van het voetgangersniveau op 2m70⁺) en heeft een gesloten karakter. De tuinzijde is open en glasachtig.

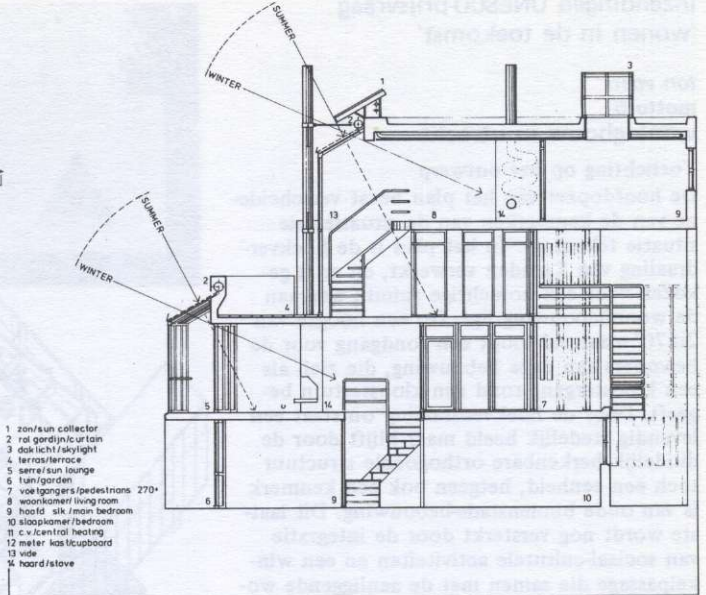
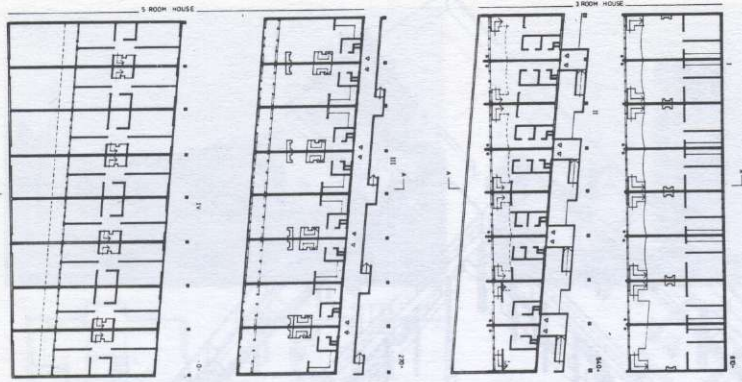
Bij de vijfkamer woning ligt de woonkamer op het entreeniveau (2m70⁺) en kan naar wens vergroot worden door gebruik te maken van de serre. Van deze serre kunnen op een zomerse dag alle wanden worden weggeschoven

om de serre te gebruiken als balkon. Ook kan er gebruik gemaakt worden van de ommuurde tuin.

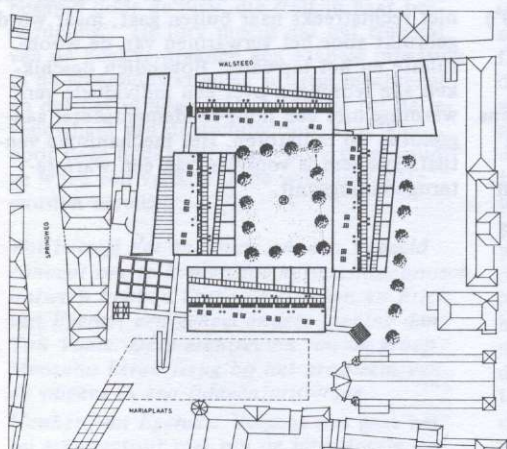
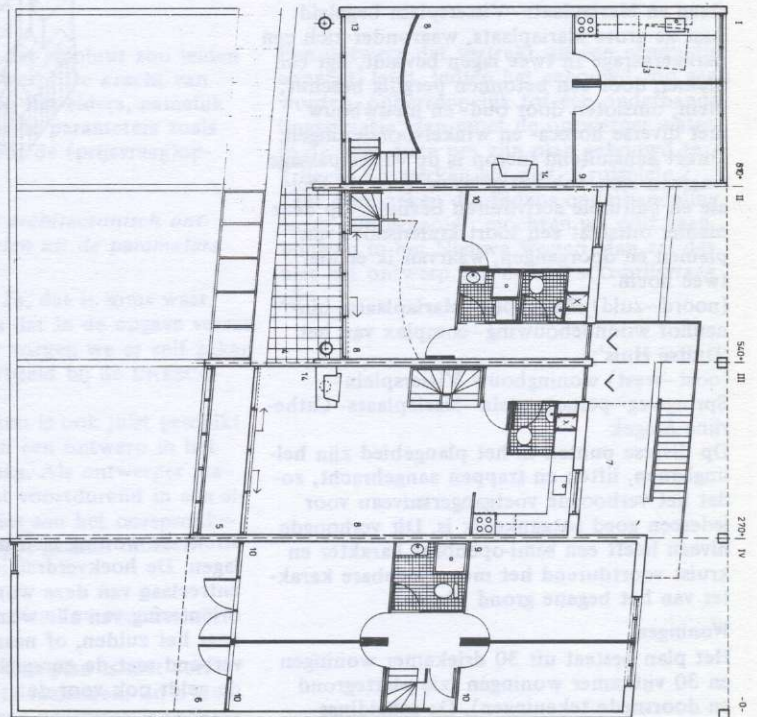
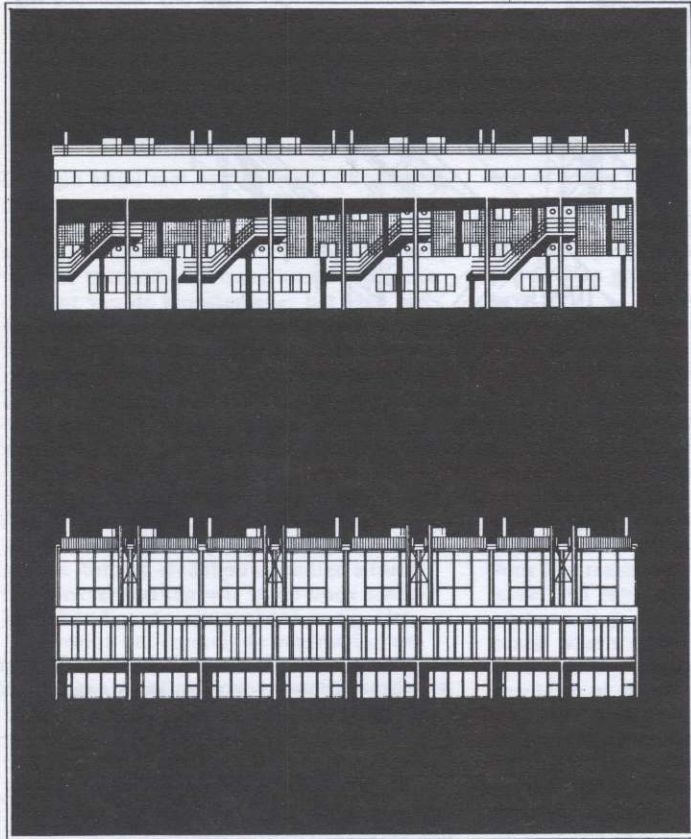
Een ander aspect van de woningen is de:

Energiebeheersing

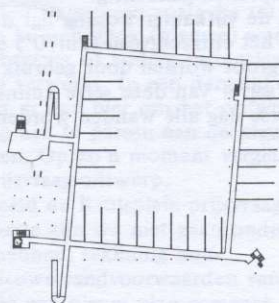
Door de éénzijdige oriëntering van de bouwblokken kan gebruik gemaakt worden van actieve en passieve energiesystemen. Dit resulteert in zonnecollectoren op het dak en het gebruik van een serre die dienst kan doen als warmtebuffer, een trombewand voor warmte-accumulatie, een schoorsteen voor het gebruik van een allesbrander waarbij de rookgasafvoer niet rechtstreeks naar buiten gaat, maar wordt gebruikt voor het verwarmen van de woonruimte en het tapwater. Bovendien beschikken alle woningen over een individuele verwarming met een hoog-rendementsketel aangesloten op radiatoren. Het mechanische ventilatiesysteem is voorzien van een warmte-terugwinningseenheid.

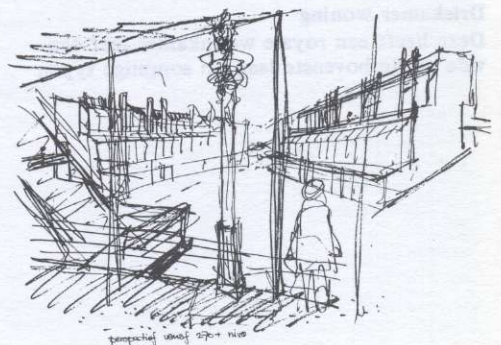
- 1 zonnecollector
- 2 raai/gardijn/curlain
- 3 dak licht/skylight
- 4 terras/terrace
- 5 serre/sun lounge
- 6 tuin/garden
- 7 vloer/ingangspedestans 270°
- 8 woonkamer/living room
- 9 hoofd slaik/main bedroom
- 10 slaapkamer/bedroom
- 11 c.v./central heating
- 12 meter kast/cupboard
- 13 wids
- 14 haard/stove

SITUATION

CIRCULATION • STRUCTURE

francine houben & erick van egeraat
motto WHAT
woningbouw in het nieuwe westen
te rotterdam

Toelichting op het ontwerp

Het ontwerp voor woningbouw in het Nieuwe Westen in Rotterdam had als centraal thema: woningbouw voor verschillende bewonerscategorieën met meerdere gebruiksmogelijkheden. Deze woningbouw is ingepast in een typisch zogeheten 'tweede rings-stadsvernieuwingsgebied': het Nieuwe Westen in Rotterdam. Binnen de opzet van het bestemmingsplan is gewerkt aan een gefaseerde vernieuwing van een bouwblok, waarin de nieuwe bouwblokken naast de kwalitatief nog in relatief goede staat verkerende woningblokken zijn gesitueerd.

De drie nieuwbouwblokken (twee met portiek-etage- en één met galerij-ontsluiting) voegen zich als vanzelfsprekend in het bouwblok. Er is een 'stedelijke architectuur' nagestreefd: aan de voorkant een vrij 'vlakke' gevel, aan de achterkant een gevel met galerijen en balkons, terwijl de gemeenschappelijke elementen van de blokken nadrukkelijker zijn vormgegeven.

Gekoppeld aan de toegangen tot de trappehuizen en portieken bevinden zich groene speelplekken op het binnenterrein en zijn in het blok de fietsenbergingen opgenomen. Nadrukkelijk is het oppervlak aan berging op de begane grond beperkt tot (brom-)fietsenstalling, om niet de gehele begane grond of het totale binnenterrein met bergingen vol te zetten. Daarom is binnen de woningen veel oppervlak voor bergingen gereserveerd. Een gevolg van deze ongebruikelijke verdeling van het bergingsoppervlak is, dat op de begane grond veel ruimte overblijft voor wo-

ningen met tuinen. De als poort met hekwerk uitgevoerde toegangen naar trappehuizen van de galerijen leiden naar het gemeenschappelijk deel van het binnenterrein.

Voor wat betreft de organisatie van de woningen is zowel bij de galerijwoningen als bij de portiek-etage woningen uitgegaan van een zogeheten vaste- en vrije beuk ('fixed bay' en 'free bay'). In de vaste beuk is de 'knoop' van de woning opgenomen, dat wil zeggen: alle vaste elementen als leidingkokers, meterkasten, trappen, ontsluiting, en dergelijke. Daarnaast hebben de meeste woningen een vrije beuk, die een grote mate van flexibiliteit heeft, waardoor zeer veel verschillende soorten ruimtes kunnen worden gemaakt: van vier kamers per beuk tot één grote ruimte die de gehele beukbreedte en woningdiepte beslaat ('loft'). Hierdoor zijn deze woningen toegesneden op uiteenlopende woonvor-

men en verschillende bewonerscategorieën. Tevens zijn de woningen zeer geschikt voor inpassing in open gaten in de stadsvernieuwing, doordat de vrije beuk ook flexibel is in de keuze van de maat van de beukbreedte (uiteraard met een zeker minimum): de vrije beuk als element om tolerantie in het bouwblok op te vangen.

Ook bij de verdere indeling van de woningen is uitgegaan van meerdere bewoningsvormen. Dit komt onder meer tot uitdrukking in de zelfstandige positie van de verkeersruimte (zelfstandigheid van de bewoners) en in de ruime afmetingen van de keukens in de vaste beuk, die daardoor dienst kunnen doen als (gemeenschappelijke) woonkeuken.

Alle (individuele) kamers zijn bovendien zodanig gesitueerd dat zij altijd voldoende zonlicht krijgen; er zijn geen kamers aan de galerij gelegen.

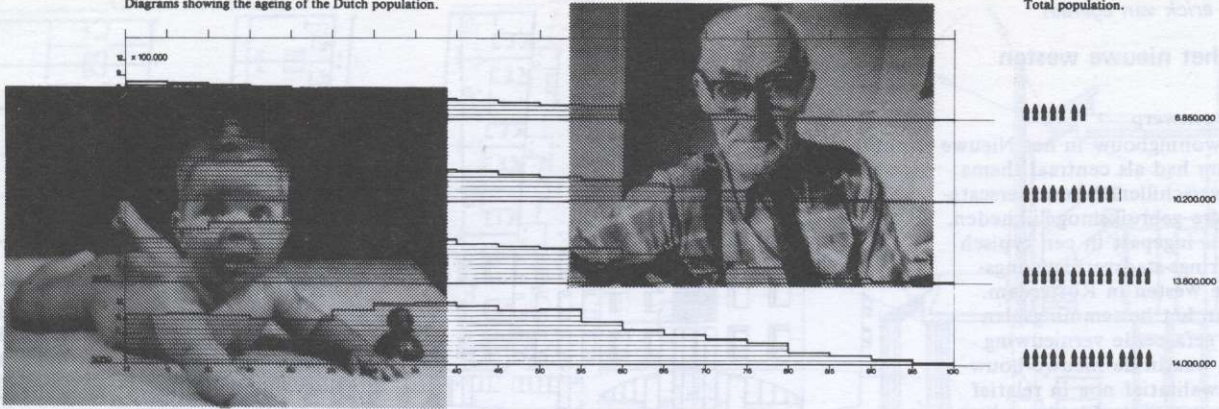
Typische gevel in het Nieuwe Westen: verzelfstandiging van de onderbouw (de plint); deuren aan de straat.

Typische hoekoplossing in het Nieuwe Westen.

Diagrams showing the ageing of the Dutch population.

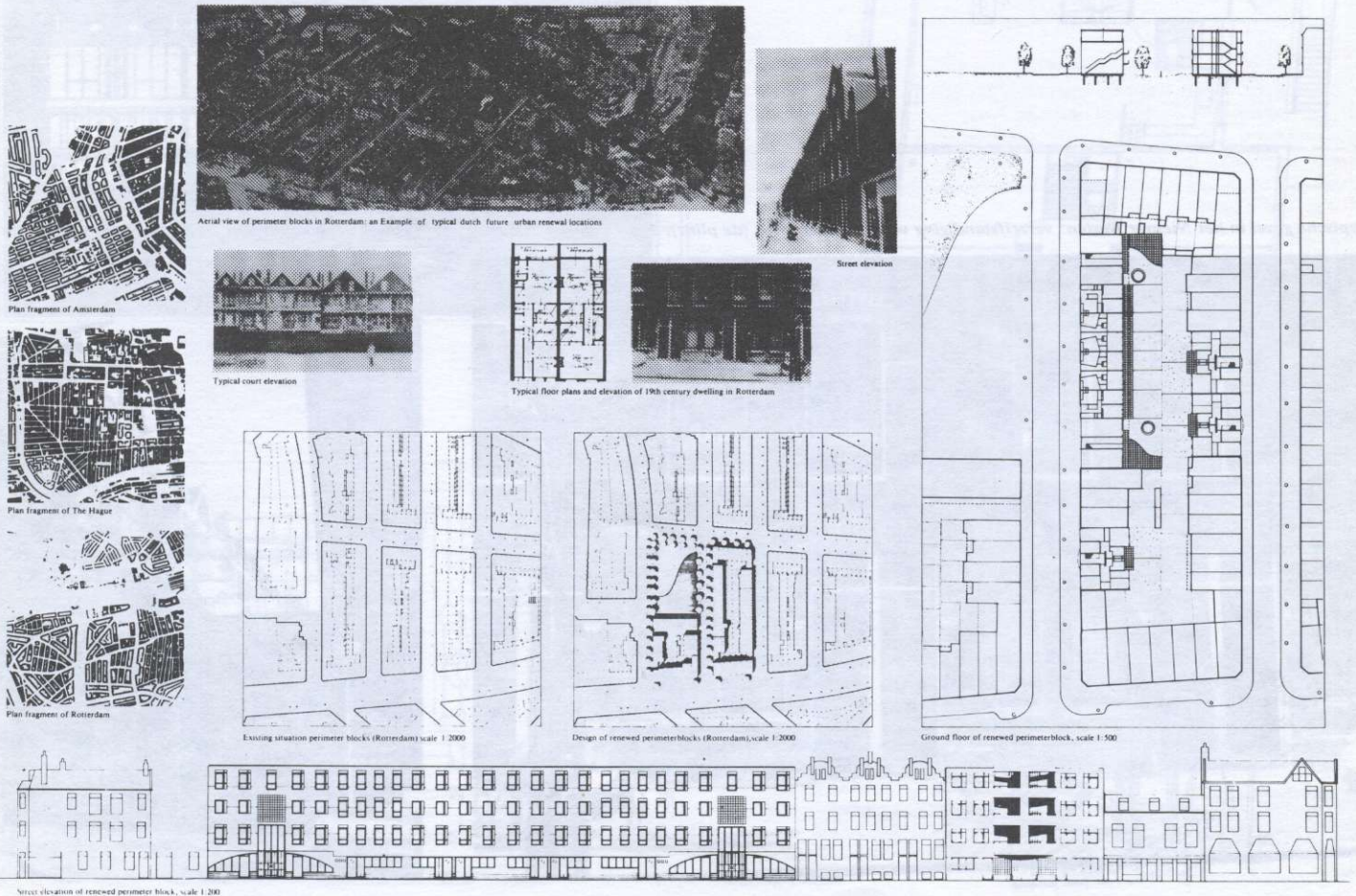
Changing dwelling occupation and increasing demand for various dwelling types.

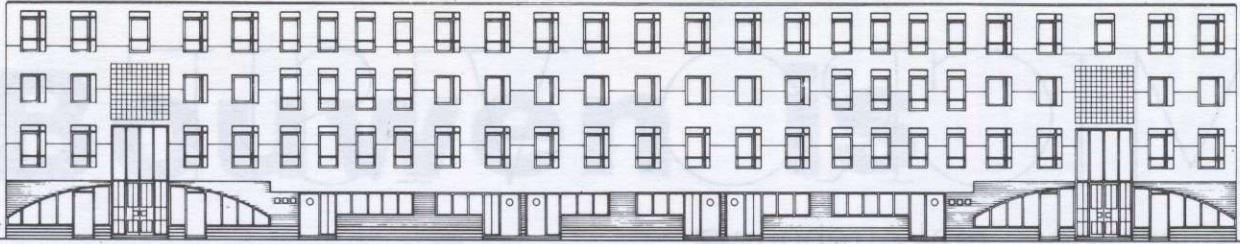

“Why we build and what to build is a much more difficult and controversial question than how to build.” (Sir Ove Arup)

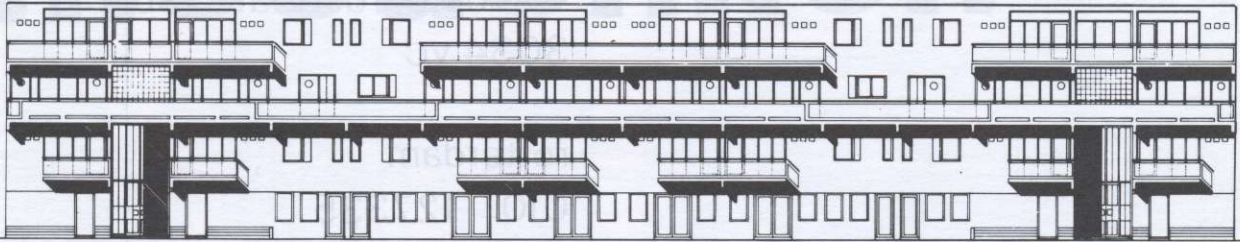
Boven alles moet het ontwerp voor de ‘woning van de toekomst’ gericht zijn op de introductie van een nieuw type van wonen die verschillende leefwijzen op kan nemen in de context van de voortdurend veranderende sociale en culturele patronen.

Voor de typische stadsvernieuwingslocaties moeten nieuwe stedelijke structuren en nieuwe woningtypes zorgvuldig ontwikkeld worden in verbinding met de bestaande structuren. Beide moeten overeenkomstig de toekomstige eisen ontworpen worden.

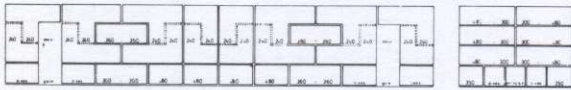

Street elevation, scale 1:100

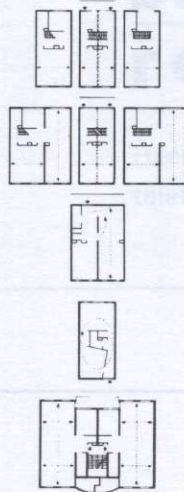

Court elevation, scale 1:100

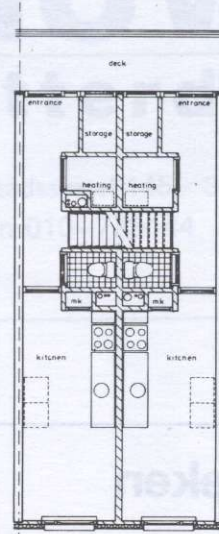

Linking of various dwelling types.

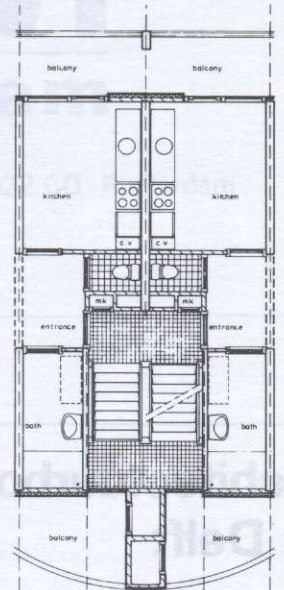
In het Hollandse 19e eeuwse bouwblok leidt de invoering van moderne circulatie-systemen tot een verandering in de bestaande relatie tussen straat en het binnengebied.
 Het stadsblok van de toekomst met zijn neutrale woningtypes moet ontworpen worden overeenkomstig deze nieuwe vormen van publieke en privé-ruimte.

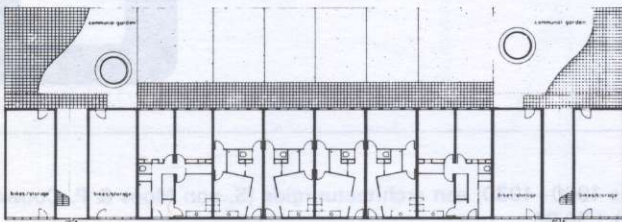
Fixed and free bays, lofts
Flexibility Motion

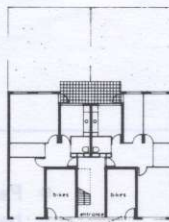
Fixed bay of deck type. Scale 1:50.

Fixed bay of walk-up type. Scale 1:50.

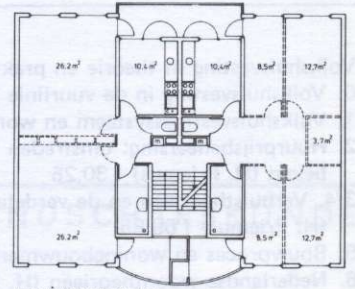
Ground floor, scale 1:200

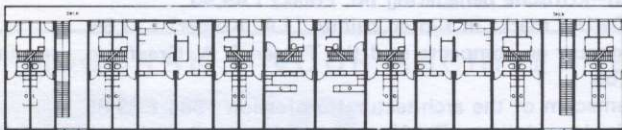
Ground floor, scale 1:200

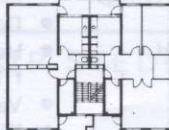
Court elevation, scale 1:200

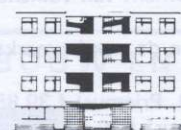
Upper level walk-up type, scale 1:100

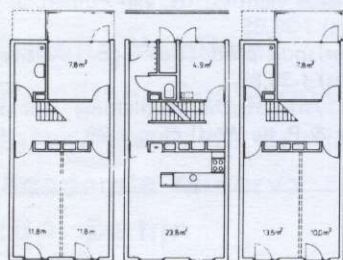
Deck level, scale 1:200

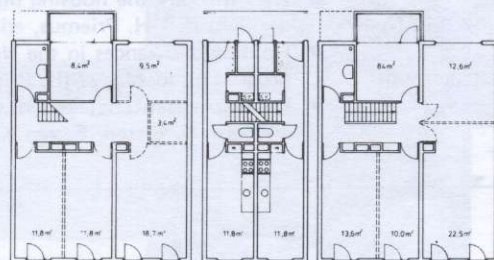
Upper level, scale 1:200

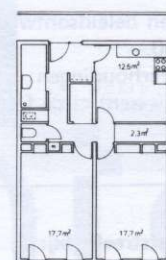
Street elevation, scale 1:200

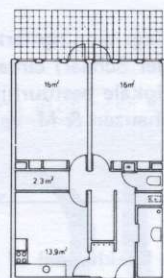
Upper level lower level deck level scale 1:100

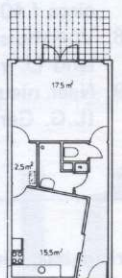
Upper level lower level deck level scale 1:100

Deck level, scale 1:100

Ground floor, scale 1:100

Ground floor, scale 1:100